

DE ROEM VAN FERDINAND DOMELA NIEUWENHUIS (1846-1919)

"Amsterdam, welks overheid wars bleek van het plaatsen van een standbeeld voor van Heutz, een van de grootste Nederlanders die ons land ooit heeft gehad, zal heden zulk een beeld onthuld zien voor een man van wien, hoe overigens het oordeel over hem moge luiden, niemand zal kunnen aantonen dat hij voor zijn land iets heeft gedaan of dat hij ooit eenig ander praktisch constructief werk verricht heeft. Deze tegenstelling werpt een vreemd licht op de mentaliteit van 't hedendaags Amsterdam en zal wellicht eenmaal den historieschrijver tot interessante beschouwingen leiden".

Aldus de aanhef van een hoofdartikel in het Algemeen Handelsblad van 29 augustus 1931 van de hand van zijn toen vermaarde hoofijzer-correspondent (Elout) ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld voor Ferdinand Domela Nieuwenhuis op het Nassauplein te Amsterdam. De weeklachten over de geest van het toenmalige stadsbestuur mogen hier verder buiten beschouwing blijven, ons interesseert vooral de waardering die het gezaghebbend hoofdstedelijk dagblad voor de figuur van Domela Nieuwenhuis kon opbrengen, twaalf jaar na zijn dood, toen de scharen van zijn getrouwen het initiatief genomen hadden tot de oprichting van het monument in het hart van de volksbuurten waar de grand old man zijn triomfen gevierd had. Elout gaat in het bedoelde artikel voort met een lang citaat uit zijn eigen beschouwingen van 1916 bij de zeventigste verjaardag van Domela geschreven, beschouwingen die ondanks alle afkeer toch met een positieve noot eindigden: " Wij eeren en bewonderen de kracht ook van deze overtuiging. Want ze heeft heel een leven bezielde en groot gemaakt en is ook door het noodlot niet gebogen".

Hoewel dus aan Domela Nieuwenhuis als eerste Nederlandse socialist een dergelijk eerbetoon als het Amsterdamse standbeeld ("ten voeten uit" schrijft Elout spijtig) gebracht werd, is het met zijn roem onder het nageslacht toch minder eenvoudig gesteld dan men misschien zou vermoeden op grond van de magische aantrekkingskracht die deze eerste verkondiger en grondlegger van de sociaal-democratie in Nederland (want dat is hij in feite) gedurende een lange periode, van het eind der jaren 70 der vorige eeuw tot in de eerste wereldoorlog, op de arbeidersmassa heeft uitgeoefend. Diezelfde Amsterdamse overheid waarover Elout

zich zo denigrerend uitslaat, was tot voor kort nog niet zover om te overwegen zelfs maar een straatnaam in de nieuwe stadswijken aan Domela te wijden, anders bijvoorbeeld dan de noordelijke metropool Groningen, waar de Schaperstraat de verbinding vormt tussen de Troelstra- en de Domela Nieuwenhuis-lanen! De historicus Jan Romein die aan hem als de "apostel der arbeiders" een plaats inruimde in zijn Erflaters van onze beschaving (en niet aan P. J. Troelstra) heeft daarover wel eens iets moeten horen, evenals over die twee bladzijden van grote zeggingskracht die hij in 1934 reeds aan hem wijdde in zijn boek De lage landen bij de zee.

De vraag is opgeworpen of de naam Domela Nieuwenhuis verbonden kan worden aan een instelling van (hoger) onderwijs. Een aantal Groningse geschiedenis-studenten heeft een desbetreffend voorstel gedaan voor de rijksoverheid alhier. Deze vraag leidt vanzelf tot een nadere beschouwing van leven en werkzaamheden van de betrokkene ten einde zijn wezenlijke verdiensten op de juiste waarde te kunnen schatten.

Zijn politieke loopbaan begint in wezen met het jaar 1879, wanneer hij afscheid neemt van de kerk na een aantal jaren als Luthers predikant gediend te hebben en zijn blad *Recht voor Allen* gaat uitgeven. Hoewel hij reeds als dominee zijn belangstelling voor het sociale vraagstuk getoond had,¹⁾ is 1879 toch het jaar van zijn onvoorwaardelijk engagement met de beweging in opkomst. Het is het moment van de breuk niet alleen met de kerk, maar ook in principe met zijn burgerlijk milieu, de kring van welwillend vooruitstrevende liberalen als S. van Houten en zoveel anderen, van wie hij gaandeweg verder af kwam te staan, en die hem tijdens zijn latere Kamerlidmaatschap zelfs vrijwel negeerden. In de jaren '80 gaat hij zich ten volle ontplooien als propagandist in woord en geschrift van het socialisme, dat hij met succes eerst in de grote centra van Holland, dan vooral ook op het platteland van Friesland en Groningen gaat verbreiden. Zowel in *Recht voor Allen* als in talloze geschriften is hij de popularisator die de ideeën van nieuwe theoretici en sociale hervormers in uiterst bevattelijke vorm onder de aandacht van de weinig ontwikkelde arbeiders en kleine luiden brengt. Het ging daarbij niet om revolutionaire doelstellingen alleen of in de eerste plaats, maar vooral om praktische en actuele zaken als algemeen kiesrecht, verkorting van arbeidstijd, beter onderwijs. Ook uiterst bescheiden wensen als schoolvoeding heeft hij, de latere anarchist en anti-parlementair, het eerst aan de orde trachten te stellen in de bevoegde lichamen. Hij zette zich ook in voor een aangelegengeid als landnatio-

nalisisatie (gemeenschappelijk grondbezit) waarover zelfs zijn eerste voordracht in socialistische kring in 1879 (te Gent) handelde, al is dit ook een thema waarover hij zich later in negatieve zin heeft uitgelaten. Het is bekend dat Karl Marx de door Domela uitgegeven Nederlandse bewerking van het eerste deel van Das Kapital in 1881 als in wezen bevredigend heeft beoordeeld, hetgeen een niet gering compliment is. Ook met Friedrich Engels heeft hij later in schriftelijk en persoonlijk contact gestaan en gaandeweg ging hij tot de vertrouwde inner circle van marxistische kopstukken behoren in Europa. Het was in zijn woning in Den Haag dat in 1889 een beslissende bespreking plaats vond die vooraf ging aan de stichting van de nieuwe socialistische internationale op het Parijse congres van dat jaar. Pas later zou de verwijdering komen die hem in scherpe tegenstelling bracht tot bepaalde Duitsers, Wilhelm Liebknecht vooral, wegens hun uitgesproken parlementaire en nationaal-Duitse instelling.

In de jaren '80 heeft Domela zich dus als een groot agitator en leidsman doen kennen (bepaald is zijn optreden bij de stakingen in de Friese venen in 1890) en heeft hij zich als eerste wekkers der Nederlandse arbeiders een vrijwel onaantastbare positie geschapen, zeker in de kring van de toenmalige Sociaal Democratische Bond. Hij verwierf daarbij het aureool van verlosser (en martelaar ook tijdens zijn gevangenschap in 1887), zodat hij een niet geringe mate van persoonscultus ontwikkelde, die hij niet bewust heeft uitgelokt (zijn optreden op zich zelf elektriseerde zijn hoorders) maar misschien zich wel enigszins heeft laten aanleunen. Van de burgerij raakte hij in deze jaren steeds meer verwijderd, al zijn er ongetwijfeld steeds persoonlijke contacten geweest met figuren als Allard Pierson, die voor zijn invrijheidstelling opkwam, en in de familiekring (met zijn broer Jacob die te Groningen hoogleraar in het strafrecht was, voerde hij gesprekken tijdens de verkiezingscampagne van 1888). Als groot theoreticus van het socialisme kan men hem niet beschouwen, daarvoor ging zijn energie te zeer steken in populariserende arbeid en daarvoor was zijn geest ook te eclectisch, steeds geïnspireerd door nieuwe arbeid van anderen en te weinig echt creatief. Desondanks had Domela onder andere omstandigheden evenals zijn vader, die hoogleraar in de kerkgeschiedenis aan het Luthers seminarium te Amsterdam was, en zijn broer een gerenommeerd universitair docent kunnen worden. Het valt echter niet te verwonderen dat de redacties van de jong-liberale Vragen des Tijds eerst en van de

marxistische Nieuwe Tijd later op zijn wetenschappelijk niveau wel wat aan te merken hadden. J.H. Schaper vertelt dat Domela te Groningen twee jaar achtereen in de Harmonie vrijwel dezelfde redevoering afstak voor een gehoor waaronder de notabelen niet ontbraken. Toch behaalde hij bij de verkiezingen van 1838 als kandidaat voor algemeen kiesrecht in de stad Groningen een flink aantal stemmen en in het Oldambt der provincie werden zijn meetings toen ook door de boeren in grote getale bezocht.

We noemden hier de naam van de Groningse werkman Schaper en het is tijd te memoreren dat een der belangrijkste verdiensten van Domela Nieuwenhuis er in bestaan heeft dat hij een kader van propagandisten heeft opgevoed, waarvan een aantal later de leiding van de SDAP gevoerd hebben. Behalve om Schaper gaat het met name om W.H. Vliegen, W.P.G. Helsdingen en J.A. Fortuyn, om te zwijgen over de meer intellectuele top van deze partij, die of uit persoonlijke intimi (zoals H.H. van Kol) of althans uit aanvankelijke bewonderaars (Troelstra, blijkens een brief van 1890) bestond. Ook de dramatische scheuring die zich in 1894 tussen de parlementairen en de Domela-aanhangers heeft voltrokken, heeft de oude bindingen aan de persoon van de gevierde leider nooit geheel kunnen vernietigen, althans bij de arbeiders-propagandisten. De reformist Schaper sprak in 1916 als onder-voorzitter van de Kamer een gelukwens uit bij de zeventigste verjaardag van Domela. De Linburger Vliegen, die rond 1890 reeds een begin van een socialistische doorbraak in het zuidelijke industriecentrum Maastricht had teweeggebracht, schreef in zijn Dageraad der Volksbevrijding in 1902 een portret van Domela dat wel nooit overtroffen is (de sociaal-anarchist Albert de Jong bevestigde dit in een gesprek anno 1966). Als kenmerkende eigenschappen van de oude voorman noemt hij zijn fysiek uiterlijk als van een apostel (Elout dacht eerder aan een Mozesfiguur), zijn zelfbeheersing en zijn uithoudingsvermogen.

Tijdens het woelig kwartaal van 1903 trad Domela nog één keer als de beheersende figuur van de Nederlandse arbeidersbeweging op, maar met de leiders van de SDAP, met Troelstra noch met zijn oude medewerker Vliegen, wenste hij niet op één podium te spreken, wel met de vertegenwoordiger van haar linkervleugel Herman Gorter, die hem de uitgestoken hand bood. Hoewel hij ook later nog velerlei activiteiten bleef ontploffen, heeft hij toch zijn wezenlijke greep op de gang der ontwikkeling sindsdien verloren. Zijn aanwezigheid bij grote vergaderingen tijdens de eerste wereldoorlog, tot in de novemberdagen van 1918, was in de eer

ste plaats een symbolische. Bij zijn zeventigste verjaardag in 1916 manifesteerde zich niettemin de aanhankelijkheid in brede kring van eigen volgelingen, maar ook ver daarbuiten, zoals een blik in het toen verschenen gedenkboek onmiddellijk aantoonde (zelfs Van Houten gaf toestemming om enige bladzijden uit zijn Vijfentwintig jaar in de Kamer over te nemen, waarin de nadruk viel op Domela's ijveren voor algemeen kiesrecht) Bijzondere waardering voor zijn arbeid bezat ook de kathedersocialist H.P.G. Quack, zelf schrijver van een groot werk over De Socialisten.

Aan erkenning van intrinsieke verdiensten heeft het Domela dus reeds bij zijn leven niet geheel ontbroken. Ongetwijfeld zal zijn nagedachtenis voortleven ook zonder dat een onderwijsinstelling op korte termijn zijn naam aan zich verbindt. Wellicht zou de Universiteit van Amsterdam dan de eerste gegadigde zijn, zoals een gevoel van verbondenheid met mijn alma mater mij gebiedt te zeggen. Het is opmerkelijk hoe groepen van jongeren in het land, ook uit kringen die in Domela's tijd aan geen voortgezette studie konden denken, voor zijn figuur en denkbelden steeds weer belangstelling aan de dag leggen. Het fenomeen Domela Nieuwenhuis blijkt nog altijd zijn enthousiasmerende werking uit te oefenen, als in de jaren '80 der vorige eeuw.

"De vlam van zijn overtuiging, die binnenin zijn nuchterheid brandde, wekte de geesten en verwarmde de harten van duizenden, die voor het eerst het wonder hunner komende bevrijding als een geschenk uit zijn hand aanvaardden. En niets wat er later gebeurd is, noch zijn individualistische vasthoudendheid, ja eigengereidheid, noch de felheid van den strijd in den boezem zijner partij, die bij zijn aard wel een persoonlijk tegen hem gericht karakter moest krijgen, noch zijn theoretische afzwenking in de latere jaren naar het syndicalisme en anarchisme, die hier in het vette land niet wilde wortelen, en waardoor hij van de "beweging" vervreemdde, hebben het monument, dat hij zich, zijns ondanks, in de geesten der arbeiders gesticht heeft, kunnen vernietigen of zelfs ontluisteren. Dat bewees zijn uitvaart in 1919... "2)

A.F. Mellink

Noten: 1) F.P. van Stam, F.Domela Nieuwenhuis neemt ontslag als predikant (Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging tot beoefening van de Sociale Geschiedenis, nr 44, november 1973).

2) Jan Romein, De lage landen bij de zee, 1934, blz. 647.

Test Paper IV

Up to the End of the Stuarts

- 1) Stigmatize cursorily a) Queen Mary b) Judge Jeffrey's asides (Speak out)
- 2) Outline joyfully 1) Henry VIII 2) Stout Corte
- 3) Who had written on whose what?
- 4a) What convinces you that Henry VIII had VIII wives? Was it worth it?
- 4b) Conjugate briefly Ritzio and Mary Queen of Scots.
- 5) In what ways was Queen Elizabeth a Bad Man but a Good Queen?
- 6) "To the exercise of Despotic Monarchy the Crown is more essential than the Throne". (Refute with special reference to anything you know).
- 7a) Which do you consider was the stronger swimmer, a) the Spanish Armadillo b) The Great Seal?
- 7b) Who was in whose what, and how many miles awhat?
- 7c) Cap'n, art thou sleeping there below?¹
- 8) Deplore the failure of the Gunpowder Plot, stating the Day and month (but not, of course, the year) usually assigned to it.
- 9) Examine the state of mind of
 - 1) Charles I, half an hour after his head was cut off
 - 2) Charles II, half a moment after first sighting Nell Gwyn.
- 10) Why on earth was William of Orange? (Seriously, though).
- 11) How can you be so numb and vague about Arabella Staurt?
- 12) Estimate the medical prowess of the period with clinical reference to
 - a) Pride's Purge b) The Diet of Worms c) The Topic of Capricorns.
- 1) N.B. - Do not attempt to answer this question

Under these circumstances